

ספרות

sifrut@yedioth.co.il ✉

”אני ידועה בתור המשוררת הנורמלית

אגי משעול לא מחכה יותר לפרסים ספרותיים, לא מתרגשת מסדרות על קיפוח מזרחי, ולא סולחת למשורר ההוא שקרא לה פוסטמה. בדרך לפסטיבל המשוררים במטולה היא מגלה: המוזה לא אוהבת נשים בנות 71

איה אליה // צילום: יונתן בלום

א

גי משעול עדיין זוכרת את הפעם הראשונה. "ההרגשה הייתה שעולים לרגל. כל

הדרך למטולה הייתה מקושטת דגלים ושלטים. היינו אנחנו – נורתי, זרחי, אמיר אור, בני שבילי, אפרת מישורי ואני – הפחות חשובים. אלה שמ' שתכנים בכל מיני מלונות סוג ב'. היינו עוברים ליד מלון ארזים להציץ בנתן זך, רביקוביץ, עמי חי, הלית ישורון ואורי ברנשטיין שותים בירות. הם לא התייחסו אלינו. הייתי בת 50, כבר לא ילדה, לא פרגית, אבל כמשוררת הייתי צעירה. את זך עד אז לא ראיתי בעיניים. הייתי מגדרה."

21 שנים עברו מאז פסטיבל המשוררים הראשון במטולה, ומשעול כבר מזמן בליגה של מלון ארזים. בפסטיבל הנוכחי, שנפתח שם אתמול וייעל ביום ראשון, יוקדש לה האירוע 'פגישה עם משוררת האדמה', בין השאר לרגל העברת הארכיון הפרטי שלה לספרייה הלאומית. חוץ מזה היא משתתפת בלא פחות משישה אירועים ופאנלים אחרים בפיסטיבל. ובכל זאת, משעול מודה, "יש משהו בלתי טבעי בפסטיבל משוררים. רחוב אחד, שהמשוררים הולכים בו הלך ושוב. אלה יושבים פה ואלה יושבים שם, זה לא מדבר עם ההוא וזה לא מדבר עם זה. יש אחד שאת אוהבת יותר ואחד שאת אוהבת פחות ואחד שכתב עלייך והוא שאמר עלייך. ועוד לשלושה חצי ימים. אחרי זה כל אחד חוזר למקום הטבעי שלו, על פי סידור העבודה – משורר אחד

לעיר, משוררת אחת לכפר". נראה שהשנה יש יותר מחוות לפופרים מתים מאשר חיים.

"כנראה שמישהו למעלה החליט לעשות פסטיבל ספרות אלטרנטיבי והוא הזמין פאנל: רונית מטלוח, גחזי, אפלפלד. זה עצוב ומצחיק יחד. אני לא טובה בהלוויית. תמיד נראה לי שמלאך המוות יושב על הכרזים ומצלם את כל מי שנכנס, כמו צו ראשון. אבל השיירה של הספרות מתקדמת לאט. כשאני הייתי סטודנטית למדו את דליה רביקוביץ ויונה וולך, והיום מה לומדים? דליה רביקוביץ ויונה וולך? עושה רושם שבמטולה מתכוונים להאיץ בהולכים בשיירה. האירוע שחותם את הפסטיבל נקרא עמי יהיה המשורר הלאומי הבא של ישראל? אם לצטט את הקומיקס, "בסוף האירוע יוכרזו תוצאות הבחירות של הקהלה."

זה גימיק. משורר לאומי זה מושג שאין לו מציאות היום. ברור שאת יכולה למצוא בשירה התייחסות לדברים שקורים – רק השבוע שמעתי את המושג הפלאי הזה, 'עפיפון נפץ', לוקחים עפיפון של ילדים, של חלומות, של צבעוניות, ועושים ממנו נפץ, זה הרי צירוף שירי – אבל המציאות היום אינדיבידואליסטית. אנחנו לא ביאליק או אלטרמן שראשי מדינה התעניינו בדעתם. אז אפשר לבחור משורר חביב קהל – אבל להצביע מי המשורר הלאומי הבא? אני לא במשחק". פתק לבן?

"אפילו לא פתק לבן. האחרון שאפשר לקרוא לו לאומי היה ידירי הטוב חיים גורי. ההזדהות שלו עם המדינה הייתה ארוכת שנים ועמוקה. כל כמה זמן הוא היה אומר לי את המשפט, 'המדינה כואבת לי' ובוכה. כשהוא ראה מה קורה כאן עם הכיבוש, העוולות שנעשות בשם 'הביטחון', כשהוא היה שומע את ההתבטאויות של שרת התרבות, או כשמישהו צעק עליו בכביש 'חתיכת זקן' – הוא לא היה נרגע. כשרצו לקרוא לדרך ירושלים על שם רחבעם זאבי הוא יצא. בגיל 92, עם החברים שלו להפגין, ושר עם רמעות את 'שיר הרעות'. זה היה הקרב האחרון של המפגינים החקנים האלה, הם ניצחו בר."

את עצמך מתגייסת למחאות? לפני שנתיים, למשל, יותר ממאה משוררות ומשוררים החרימו את פסטיבל מטולה וקראו להדחתו של בני ציפר מתפקיד המנהל האמנותי, בעקבות התבטאויות מקוממות סביב פרשת אייל גולן. את השתתפת באותה שנה. וגם בשנה שאחריה.

"גם השנה יש מי שקוראים להחרים את הפסטיבל בגלל הרעות הפוליטיות של בני ציפר. לי לא הייתה התלבטות לרגע. אני לא מסכימה עם הרבה דברים שהוא כתב, אבל מבחינתי הוא עורך מוסף ספרותי, הוא נמצא שם בכובע המנהל האמנותי, ואני משוררת שמוזמנת לפסטיבל שירה. המשוררות היא קודמת. בראשית הייתה היא. קודם לכל הפיצולים. גם הפיצול לזכר ונקד בה. נכון שאני אישה, אבל זה כמו מוזיקה, מנגנים

אותה על פסנתר או על כינור או על חצוצרה – אבל קודם המוזיקה הייתה. אין ספק ששירה שכותבת אישה, רק אישה יכולה לכתוב, אבל אלו קליפות שמתלבשות על מהות."

אז שאלות מגדריות הן לא רלוונטיות בחקשר של עולם הספרות?

"תראי, כשאני הייתי משוררת צעירה היה לא נעים. תחושת ה-MeToo הייתה מאוד חזקה ובכל מקום, אבל לא היה לנו מושג של מגדר. בשביל הדור שלי זה היה כמו מים לדג. היום אני יושבת עם החברות שלי ואנחנו צחקות. מה מצחיק?

"אנחנו. העובדה שלא הייתה שום מודעות. זה כמו 'כך היינו' רק בכך היינו מידלעד'. היינו נשים צעירות שעובדות בעולם הירדכי גברי. כל העבודה שלי כמשוררת הייתה מול גברים. לא הייתה אף עורכת אישה, לא בהוצאות, לא בעיתונים, לא באקדמיה. תמיד היה פטרוך, משוררת ופטרוך, ופטרוך, בהגדרה, הוא גבר. תחשבי על שירת נשים, על רחל שעמדה מול ביאליק וט. שרניחובסקי. את ראית פעם גבר שמוציא ספר שירים תחת שמו הפרטי? הייתה רחל, הייתה אלישבע, הייתה ולדה, גם אני את הספר הראשון שלי הוצאתי תחת 'אגיל'. לא הבנתי אז שהפנמתי את המבט הגברי. כשאת מסתכלת על ההיסטוריה שלנו של שירת נשים, היו מי ששכחו בשבילנו על הגדר – דביקוביץ רוזלך, כל אחת בדרכה.

יש איזו חוקיות שחלה כמעט על כולם. התפשטות מקיטוטים חזרה למהות הפשוטה. תסבירי.

"בגיל 71 נעלמים דברים. דברים שעניינו אותך כבר לא מעניינים. אני כבר לא אלך למוזיאון. זה גבול ממש דק, בקושי מרגישים אותו. מצד אחד החיים קצרים יותר, סביבך מיתות קודרות בחטף - זה גיל שאנשים מתים בו. מצד שני אני לא מרגישה גוססת, יש עוד אופציה לעשות. להפך - כשאת צעירה את מפזרת ימים בלי חשבון, עכשיו את ממוקדת, הזמן יקר. זה מין אמצע ואני הייתי תקועה באמצע הזה די הרבה זמן. אני כבר לא אכתוב שירי תשוקה ויצר, מיציתי את זה. מצד שני, לא מפתה אותי לכתוב שירי חכם סיני עתיק. אז מהתחנה הזו אפשר או להימנע, להשתתק, או לעשות את הנורא מכל - לכתוב. כי את יודעת לכתוב אז למה לא. קראת את הספר האחרון של דן? אבל יש גם רוגמאות אחרות: אבות ישורון, טוביה ריבנר, חיים גורי. השירה שלהם נסקה למרות הגיל."

"לא זומן כתבתי שיר (ראו מסגרת מימין) שבו אני מסתכלת על עצמי מבחוץ, עם הטרגינג, עם הכפכפים, שמוטה על המדרגה בכניסה, קוראת לחתולים. ואני שואלת את עצמי איזו מוזה תבחר בי ככה? הרי מוזה הולכת איפה שכראי לה. איפה שיש ארוס וסעודה. אבל עוברת שכתבתי את השיר הזה, והוא הביא לי מכרה. הרי האתגר בשירה הוא לכתוב על ריקנות באופן מלא, באופן שיש בו הומור, הפתעה. נכנסתי לפרץ כתיבה בלתי רגיל, הייתי חודש בטראנס. זה היה כמו כשהוויזו אומר לך - הגעת ליעד. עכשיו המוזה המשיכה הלאה. לכר כור, לא יודעת לאן. קראתי לשיר הזה 'ליום הולדת 71'. כשאת כותבת מספר על דף את מבינה פתאום שיש לו משמעות. פתאום אני חושבת, 71 זה כבר חמישה למוות. אני מרגישה בכל הגילים - ילדה, נערה, מתה, זקנה, וכשקראתי את זה אמרתי לעצמי, 'אני, כל הכבוד'."

כל הכבוד, אני. את יודעת, אישה צעירה עם גוף יפה, זה רבר שיש בו אקסהיביציוניזם. את שמחה בגופך. נחמד. אבל יש אולי שבוע אחד בחיים של אישה, איפה שהו בגיל העשרה, שהשדיים זקופים ממש. אחרי זה חל עליהם כוח המשיכה. במלתחות בבריכה אני רואה נשים בגילי מסתובבות עירומות. גר פים בצורות משונות, מורחות על עצמן לָפָן. את רואה שאין בושה. פעם תיארתי איך ילדות מהחוג לשחייה אמנותית מפוזות למלתחות בבגדי הים האדומים, ואחת נעמדת מול אישה עידומה עם מקל הליכה, ענקית. לזויתן מצולק. הזקנה מרימה את המקל וצועקת, 'מה את מסתכלת, ככה גם את תהיי!' אני חושבת שצריך במלתחות מחלקה נפרדת דק לילדות. הלווייתן הזו, היא כבר מעבר לכל. אין מבוכה. לי זה קשה קצת. אני את בגר הים לובשת כבר בבית, ואחרי השחייה אני מתל-בשת בתא של היסודותים."

אפשר להגיד שגם שירה זה עסק די אקס-סובייציוניסטי. "בשירה אני לא לוקחת את עצמי באופן אישי. לא אכפת לי להתפשט עד הנג'ן הסופית. גוף זה דבר נורא פרטי. פרטי יותר משיר. מה שקורה לגוף בחיים זה כמו בסוף שיעור יוגה, כשהמורה אומרת, 'להתכווץ, קודם הראש, אחר כך הכתפיים, לרדת חוליה-חוליה...' קודם הראש, אחר כך הכתפיים, חר ליהחוליה האדמה מושכת אותנו למטה, עד שהיא בולעת אותנו בתוך הלוע התחתון שלה."

אבל בשיעור היוגה אחר כך חוזרים, חוליה-חר-ליה, לעמוד. "נכון, מודקפים. זה תרגיל נהדר."

חרי השירה ("רביקוביץ אמרה פעם למראינת, חצי כנבואה-חצי בצער, אני, ואחריי אני"). היא פירסמה עד היום 16 ספרים, הולחנה, תורגמה, שירה כלולים בתוכניות הלימודים, מצוטטים בכל מקום - אבל איכשהו, גם לה עצמה לא לגמרי ברור מה המעמד שלה בעיני המיליה, בעיני אנשי הספרות והאקדמיה. "אני כבר יודעת שאני זורמת במחזור הדם, הספרים נמכרים, אני פוגשת קוראים, יש תגובות - רק השבוע שלמה ארצי מוזכר אותי בטור שלו - אבל פרסים ספרותיים אני לא מקבלת. זה מצד-חיק, תמיד כשמציגים אותי אומרים, 'אני משעול, המשוררת עטורת הפרסים'. קיבלתי פרס משמעותי אחד, פרס יהודה עמיחי - ומאז לא הוענק לי אף פרס מרכזי. פעם זה היה לי מזור הפער בין אהבת הקר ראים ובין זה, אבל היום לא אכפת לי. כמו נכדים - זה חלק מהיתרונות של הגיל. יש רברים שנלקחים בגיל הזה ויש דברים שניתנים."

אולי את לא מספיק נוגה או משוגעת כדי להיחשב משוררת אמיתית. לא בשפה וגם לא באיך שאת נראית ומתנהגת. "אבל בפנים, כשאני כותבת, אני כן נראית לעצמי נוגה. צנומה, עם שיער שחור, ראש כזה נוטה הצד-רה. הדימוי הרומנטי הזה כבר לא מעניין אותי כל כך. כשהייתי צעירה נורא התעניינתי בשירים של משוגעים, אבל אני יודעה בתור המשוררת הנורמ-לית."

נודמליות היא רק חטא אחד של משעול, לאורך השנים כבר קראו לה 'משוררת פנאי', בודגנית, וחמוד מזה - משוררת אפוליתית. במ' קום להצטדק היא אהבת לצטט את מאיר שלו: "פעם שאלו אותה למה היא לא מתייחסת לפולי-טיקה בספרים שלו, והוא אמר, 'כי אני לא רוצה'. אני חושבת שאם בכלל יש תפקיד לשירה, אם יש, זה לעורר אותנו מהיומיום, לחבר אותנו לעצמנו. השירה צריכה להיות חופשית. לא כבולה לאג'נדה. בשביל הפוליטיקה יש עיתונות."

בדקשר דומה, התבטאת בעבר נגד ועדת ביטון, נגד אפליה מתקנת לספרות מזרחית בתוכנית הלימודים. גם על פסטיבל 'אשדוד-שירה' של סמו שלום שמרית כתבת שהוא 'מעורר בדלנות, שפעים, גזענות'. פירסמת פוסט בגנות 'החס-תה המזרחית' בשגל'יץ השעו את גידי אורשר. "זה היה קצת אחרי פרשת גרבת, והתחילו להתקיף אשכנזים. משורר אחד כתב לי במפורש, 'השואה זה פאסה'. אז כתבתי שאני אמנם לא תומכת באורשר, אבל גם לא בהתקפות הגזעניות כלפי כל מה שהוא אשכנזי. צפיתי עכשיו ב'סאלת, פה זה ארץ ישראל' וחשבתי לעצמי שזה לא היה כל כך שונה אצלי. באו הזורים שלי, עם ה-20 קילו שהיה מותר להם להביא, היינו במחנה מעבר, גם אותנו ריססו, ובאנו לגרדה שהייתה אז כלום. עד גיל 18 גרתי בתור אחד עם הזר. היו להם חיים מאוד קשים אבל הם בנו את עצמם בלי להאשים וכלי לדבר. הייתי הזרה של הזר. לא הייתה להם עברית אז טיפלתי בדואר, בבנק. הייתי תלמידה לא טובה כי לא היה מי שיעזור. לא קיבלו אותי לתיכון עיוני, רצו לשלוח אותי ללמוד תפירה בויצו - חיים של עולה חדשה. כל הגירה עוברת את הדברים האלה."

בגיל 71, אני משעול עדיין נראית כמו שירלי טמפל. לשיר האחרון שפירסמה קראה 'נשמונת', על משקל ילדות. "אני מדברת שם עם הנשמה שלי ושואלת אותה, 'מה לך יחידה שככה נתקעת במנהרת הזמן, בגוף שגילו אינו גילך'. בדרך של המשוררות - דרך עם ד' גדולה - זו תחנה מרתקת. וקשה. את כבר לא שיכורה מהשירה, מהדימויים, מהחזיון. כשאני מסתכלת על משוררים בגיל הזה,

שמלמד יביע רעות כאלה. הוא כתב לי מכתב הת-נצלות, אבל לא קיבלתי את ההתנצלות הזו. בשנה שאחרי הוא לא לימד. זה היה מיץ ניצחון."

כבר כמה עשורים היא מתגוררת באותו הבית בכפר-מרדכי. מסביב חתולים, בלבים והמשק שלה ושל בעלה והקלאי, גיורא, אוטוטו חתונת זהב. שני ילדיה מתגוררים בשכנות, ואיתם ששת הנכדים ("אנחנו חמולה בכפר"). גם כשהיא לא במטולה, משעול היא משוררת במשרה מלאה. כותבת, מפר-סמת, מעבירה סדנאות כתיבה, משתתפת בהשקות, באירועים ספרותיים, מרצה, מתראיינת, עורכת ספרי שירה. החורש התייצבה באוניברסיטת בר אילן לטקס קבלת תואר דוקטור של כבוד. שלישי במספר "כשקורה משהו כזה, דבר ראשון אני רוצה לספר להורים. ב-2003, כשיצא מבחר השירים שלי, הראי שון במה שאני קוראת לו 'סדרת המצבות', הלמתי לקברים שלהם ושמתי אותו שם. הזורים שלי היו ניצולי שואה, ואני הייתי התשובה הניצחת שלהם. אז כל פעם שיש רבר כזה, אני רוצה להתקשר אליהם. עברו 16 שנים מאז שאמא שלי נפטרה, 22 מאז שאבא שלי, אבל אני לא יכולה להגיד שהתרגלתי. לפעמים אני עוד מחייגת, 91750. זה קו לא פעיל". מחר שהיא עדיין זקוקה להוכחות. מאז שנת 90, משעול היא כנראה המשוררת העברית הבר-לשת, האהובה, הפופולרית ביותר שפועלת כאן; כוז שאין צורך להציג גם למי שאינו נמנה עם חוג שר

"במלתחות בבריכה אני רואה נשים בגילי מסתובבות עירומות. גופים בצורות משונות, מורחות על עצמן לפן. אין מבוכה. לי זה קשה. אני את בגד הים לובשת כבר בבית, ואחרי השחייה מתלבשת בתא השירותים. בשירה לא אכפת לי להתפשט עד הנג'ן הסוכית. נוף זה דבר נורא פרטי"

אני כבר הייתי אחרי, ועדיין, בתחנה שלי, גם אני נלחמתי ולא ידעתי שאני נלחמתי."

"כשהעברתי השנה את הארכיון שלי לספרייה הלאומית, זה הכריח אותי לעבור על המגירות, הקלסרים, ונהיה לי 'אלה הם חיק'. פתאום את רואה איפה היית פעם. ויש שם למשל התכתבות עם אורי ברנשטיין. הוא לימד בבאר-שבע כתיבה יוצרת, וחבר שלי שישב בסדנה סיפר לי שכל פעם שהיו מוכירים את השם שלי, ברנשטיין היה מת-פוצץ. הוא קרא לי פוסטמה, יצא מהכיתה וטרק את הדלת. הוא היה מאוד נפוץ. פוסטמה זה לא טעם ספרותי. אני לא חושבת שהוא היה מרשה לעצ-מו לדבר ככה על משורר. אז כתבתי מכתב למי שהייתה אז הרקטורית, אמרתי שלא ייתכן שמי